

Araştırmamızın bu bölümünde Aktan'ın değerlendirmeleri çerçevesinde siyasi ahlak kavramı ve *temiz siyaset* anlayışına yaklaşımlarını göz önüne alarak siyasal ahlak ve temiz siyaset hakkında genel bir değerlendirmeye ulaşmaya çalışacağım.

Bu toplumsal düzeni ve toplumsal hayatın devam etmesini sağlayan toplumsal kurallardan birisi de ahlâk kurallarıdır. Ahlâkî kurallardan mahrum bir toplum yıkılmaya mahkumdur. Çünkü o toplumda siyasal yozlaşmalar ve bozulmalar meydana gelir. Dolayısıyla bir önceki bölümde değindiğimiz gibi *temiz toplumun yolu temiz siyasetten* geçer. *Temiz siyaset* ancak *Siyasal ahlâk kuralları* çerçevesinde gerçekleşir. Siyasal ahlakın bozulduğu bir siyaset yozlaşmaya ve bozulmaya doğru gideceğinden, toplumu da yozlaşmaya doğru sürükler. Bu nedenle toplumsal uyumun sağlanması siyasal ahlak kurallarına sıkı bir şekilde bağlanmamız ve ahlak kurallarını çiğnemememizden geçer.

Siyasi Ahlâk Üzerine Görüşleri

Ahlak, Arapça kökenli bir kelime olup “*huy*” anlamına gelen “*hulk*” kelimesinin çoğuludur. Ahlak genel olarak toplum içerisinde oluşmuş örf ve adetlerin, değer yargılarının, normların ve kuralların oluşturduğu *bir sistem bütünü*nü ifade eder. Bu sistem bütünü, bir bireyin bir grubun ya da tüm toplumun doğru ve yanlış davranışlarını belirler ve yönlendirir. Ahlâk kuralları, belirli bir kişi, ya da toplum için geçerli olan değer yargılarıdır. Ahlâk kuralları belirli bir yerde geçerli olan değer yargılarıdır. Ahlakın kuralları kendiliğinden oluşur, ancak daha sonra *hukuk kuralı* haline dönüşebilir.

Yukarıdaki açıklamalar çerçevesinde ahlakı şu şekilde tanımlamak mümkündür. Ahlâk toplumsal yaşamda belirli kişi grup ya da toplum için belirli zamanda ve belirli bir yerde geçerli olan (ya da geçerli olması beklenen) değer yargılarının örf, adet, norm ve kuralların oluşturduğu bir sistem bütünüdür. *Ahlâk* sadece uygulanması *gereken kuralları değil*, aynı zamanda *yapılması gereken görevleri de belirtir*. Bu nedenle tüm kişi, grup veya topluma bir sorumluluk yüklenir. Ahlak belli başlı türlere ayrılır; mesela aile ahlâkı, iş ahlâkı, kişi ahlâkı, sosyal ahlâk, siyasal ahlâk vb. Ama burada konumuzu oluşturan *siyasal ahlâka* değineceğiz.

Siyasal ahlâk: Siyasal ahlâk, *siyasetçilerin* ve bürokratların *kamusal* karar ve uygulamalarda *uymaları gereken ahlâkî* kuralları ifade eder. Seçmenler, çıkar ve baskı grupları için de aynı zamanda ahlâkî normlar ve ölçüler söz konusudur. *Siyasal ahlâk*, siyasal varlığın devam etmesi için uygulanması ve yapılması gereken ahlaki kural ve değerlerdir.

Ahlâk; hukuk, din ve felsefenin yanı sıra siyasetle de yakından ilişkilidir. *Siyaset* kısacası *devlet yönetimini* ifade etmektedir. Siyaset bilimi ise insan topluluğunun yönetimine ilişkin ilke ve kuralları araştırmaktadır. Devlet yönetiminde şüphesiz uygulanması gereken bazı yasal ve ahlâkî kurallar vardır. Siyaset ve ahlâk birbiriyle yakından ilgili olan iki alandır. Siyasette ya da *devlet yönetiminde* yer alması gereken ya da beklenen *değer yargıları ve normlar*, siyasal ahlâkı ifade eder. Siyasal ahlâk aynı zamanda devlet ahlâkı (Government Ethics) olarak da bilinmektedir. Daha geniş bir ifadeyle siyasal karar alma sürecinde geçerli olan (ya da geçerli olması beklenen) değer

yargılarının, örf ve adetlerinin normların ve kuralların oluşturduğu sistem bütününe ifade eder (Aktan 1999 (b), 18). Siyasal karar alma süreci, devletin siyasi ve ekonomik kararlarını aldığı mekanizma ve onun işleyişidir. Siyasal karar alma sürecinde kamusal mal ve hizmetler arz edilmektedir. Bu hizmetleri sunanlar, iktidar partisi (Hükümet) ve bürokrasidir. Kamusal mal ve hizmetlere talepte bulunanlar ise seçmenlerdir. Seçmenler siyasal süreçte isteklerini ve arzularını ya direkt olarak oylamaya katılmak suretiyle veya birlikler oluşturmak suretiyle açıklarlar. O halde siyasal süreçte başlıca dört aktörün varlığından söz edilebilir.

- Siyasal partiler (iktidar partisi ve muhalefet partisi)
- Bürokrasi,
- Birlikler (çıkar ve baskı grupları),
- Seçmenler

İşte siyaset bu kesimler arasındaki ilişkilerin sonucunda şekillenmektedir. Bu kesimlerin ahlâkî değer yargıları da esasen siyasal ahlâkî ortaya çıkarmaktadır (Aktan 1999 (b), 19).

“Siyasi ahlâk devlet yönetiminde uygulanması gereken ahlâkî form ve kuralları ve de aynı zamanda siyasetçide bulunması gereken ahlâkî davranış ve eylemleri ifade eden bir kavramdır.” (Aktan 1999 (a)). Yani siyasi ahlâk devlet yönetimindeki kuralları içerdiği gibi bireysel eylem ve davranışları üzerine de etkili olan ve açıklayan bir kavramdır.

Siyasi etik kavramı her geçen gün dünya siyasetinde daha da önem kazanmaktadır. Yani siyasetçilerin sadece icraatları ile değil, etik değerlere verdikleri önem ile de toplumlar tarafından değerlendirilmeleri söz konusudur. Bu nedenle son zamanlarda dünya siyasetine baktığımızda pek çok siyasetçinin, bu etik değerlerin ihmali yüzünden siyaseti bırakmak zorunda kaldıklarını veya haklarında soruşturma açıldığını görüyoruz. Sonuç olarak diyebiliriz ki çağımız giderek bilgi çağına doğru bir yol izlemektedir. Bu nedenle bilgi çağında sivil toplum örgütleri yeniden yapılanırken siyasette de yeniden yapılanma başlamıştır. Bilgi çağı siyasi etik ve değerleri daha ön plana çıkarmış ve buna uygun siyasi ve siyasete yön veren sivil toplum örgütlerini gündeme getirmiştir. Artık her şeyi bilen en doğruyu, en iyiyi üreten kusursuz kutsal baba ve devlet kavramı ve bürokrasi düşüncesi geçerli gözüküyor. Kamuoyu beklentilerine ve isteklerine duyarlı dürüst, yurtsever sivil toplum ön plana çıkmıştır.

Siyasi ahlâk, kısacası kamusal olan ve hizmetlerde siyasetçilerin ve bürokratların uygulaması ve yapması gereken ahlâkî kural ve normları içeren ahlâkî değer ve yargılardır.

Temiz Siyaset Anlayışı

Temiz siyaset kuralları önceden belirlenmiş, ilkeli ve siyasi etik kurallarına göre işleyen bir sistem üzerinde yükselebilen siyaset anlayışıdır. Temiz siyaset anlayışı siyasetçilerin uygulaması gereken kural ve değerleri ilkeli ve siyasi etik kurallarına göre hazırlayan ve isteyen bir sistem üzerine kurulu siyaset anlayışıdır.

Aktan’ın temiz siyaset anlayışına baktığımızda temiz siyaset arayışı her şeyden önce bir Kant ahlâkını gerekli kıldığı görülür. Kant’ın *ödev ahlâkı* anlayışında büyük bir öneme sahip olan kategorik imperatif ilkesini benimsememiz ve bu çerçevede ortak ahlâkî değerlerimizi belirlememiz gerekir. Bunun anlamı şudur: Öncelikle toplumda yaşayan bir birey olarak ahlâkî görev ve sorumluluklarımızın olduğunun bilincine varmamız gerekiyor.

Birey olarak toplumsal yaşama mutlaka katkılarımızın olması gerektiğine inanmalıyız. (Aktan 1999 (b), 207)

Temiz siyaset için mutlaka bazı hukuki düzenlemelerin yapılması önem taşır. Bunlar: (Aktan 1999 (b), 204-205)

- Devlet yönetiminde uygulanacak usul esasların mutlaka, devlet ahlâkı yasası içerisinde düzenlenmesi gerekir.
- Doğrudan Başbakana bağlı bir devlet kurumunun oluşturulması önem taşımaktadır. Ülkemizde hiçbir fonksiyonel işlerliği olmayan ve Cumhurbaşkanı'nın istek ve arzusu dahilinde çalışan bir anayasal kurum olan devlet denetleme kurulu mutlaka kaldırılmalı ve doğrudan parlamentoya hesap verecek bir *devlet ahlâkı* kurumu oluşturulmalıdır.
- Milletvekillerinin dokunulmazlıkları onları rüşvet ve yolsuzluk olaylarına karşı korumaktadır. Dokunulmazlıkların mutlaka kaldırılması gerekir.
- Üst düzey kamu görevlilerinin (Başbakan, bakan vs.) gelir, mal ve mülklerin idaresi kayyuma bırakılmalıdır.
- Mal bildiriminde bulunulmasıyla ilgili esaslar yeniden düzenlenmeli ve bunların rutin ve göstermelik bir iş olmaktan çıkarılması ve fonksiyonel işlerliğe kavuşturulması sağlanmalıdır.
- Rüşvet yolsuzluk suçları ile ilgili cezai müeyyideler mutlaka artırılmalıdır. Bunun için kapsamlı bir hukuk reformu gereklidir. Ülkemizde olduğu gibi adaletin "*rezalet'e* dönüştüğü bir ülkede adalet ve yargı hizmetlerinde ciddi yapısal ve kurumsal değişime ihtiyaç bulunmaktadır.
- Teşvik, satın alma ve ihale mevzuatlarının çok iyi bir şekilde düzenlenmesi ve şeffaflık içerisinde uygulanması gereklidir.
- Özellikle idari aşamada ortaya çıkan yolsuzluk ve rüşvet olaylarının ortadan kaldırılması için bürokrasi ve kırtasiyeciliğe son verilmesi gerekir.
- Rüşvet ve yolsuzluk olaylarının en sık yaşandığı kurumlarda sıkı denetim ve kontroller yapılmalıdır.

Özetle diyebiliriz ki rüşvet, yolsuzluk ve siyasal yozlaşmalar Aktan'a göre bir alın yazısı değildir. Bunları yapan yaptırın ve yaygınlaştıran biz insanlarız bunu düzeltecek olan da yine bizleriz. Samimi, dürüst ve kararlı olduktan sonra gerekli önlemleri almak pekala mümkündür. Eğer biz bireyler ve siyasetçiler olarak üzerimizde düşen vazifeleri ahlaki değerler çerçevesinde yerine getirmeye çalışırsak temiz siyaset kaçınılmazdır.

Siyasal yaşamda ortak değerlerin belirlenmesi için her şeyden önce bir toplumsal işbirliğine ve uzlaşmaya ihtiyaç vardır. Siyasette neyin "iyi", neyin "kötü" felsefi deyişle neyin *en yüksek iyi* olduğunu belirlemeye çalışmamız gerekiyor. Bu bir siyasette yeniden yapılandırmayı öngörür. Böylesine bir süreç *Temiz siyaset* için kaçınılmazdır (Aktan 1999 (b), 207). Kanaatimizce temiz siyaset arayışında olan ülkelerimizde yapılması gereken de budur. Kamu yönetiminde yeniden yapılanma reformu mutlaka gereklidir. Bu şüphesiz sadece bir hukuk reformu olarak ele alınmamalıdır. Bireylerin vicdani

sorumluluklarının ve ödev ahlakının kurumsallaştırılması kesinlikle büyük önem taşımaktadır.

Siyasal ahlâkın tesis edilmesi ve siyasal yozlaşmaların ortadan kaldırılması için hukuk reformunu iki düzeyde ve birbirini tamamlayacak şekilde ele almak gerekir. Birincisi *Anayasal Reform* ikincisi ise *Yasal-Kurumsal Reform* 'dur. (Aktan 1999 (a), 77-78).

Anayasal Reform, siyasal iktidarın sahip olduğu güç ve yetkilerin sınırlarının anayasa içerisinde belirlenmesi demektir. Sınırsız devlet, siyasal yozlaşmanın temel kaynağı olduğu için devleti yönetenlerin sahip olduğu "siyasal" ve "ekonomik" güç ve tepkilerin Devlet Anayasası sınırları ile birlikte belirlenmesi önem taşımaktadır. Özellikle devletin güç ve yetkilerinin (harcama yetkisi vb) Devlet Anayasası'nın bir bölümünü oluşturan Ekonomik Anayasa çağdaş anayasacılığın ifadesi olan sınırlı ve sorumlu devlet oluşturmaya yönelik bir yeni yaklaşımdır (Aktan 1999 (b), 208).

Yasal-kurumsal reform ise siyasal sürecin ahlâkî kurallar ve normlar çerçevesinde işlenmesi için gerekli yasal ve kurumsal düzenlemeleri içermektedir. Siyasal ahlâkın tesisine ve siyasal yozlaşmaların ortadan kaldırılması için yasal-kurumsal düzenlemelerin Anayasal kurul ve kurumların tamamlayıcısı olması gerekir. (Aktan 1999 (b), 208)

Kısacası siyasal ahlâkın tesis edilmesi ve siyasal yozlaşmaların ortadan kaldırılması için bir *Hukuk Reformu* gereklidir. Bu hukuk reformu, siyasal ve ekonomik düzene ilişkin *Anayasal Yasal-Kurumsal* düzenlemeler yapılması demektir. Temiz siyaset arayışı bunları gerektirir. Ancak bunlar gerçekleştirilirse bir temiz siyaset anlayışından bahsedebiliriz. Temiz siyaset arayışı içerisinde olan ülkemizde hukuk reformu gerçekleştirmesi için acilen yeni bir toplumsal vizyona ve toplumsal misyona ihtiyaç bulunmaktadır.

Buna göre temiz bir siyaset anlayışı her şeyden önce demokratik bir devlet anlayışını gerektirir. Çünkü demokrasi, siyasal özgürlüklerin mevcut olduğu bir siyasal yönetim şeklidir.

Temiz siyaset ile temiz toplum anlayışları birbirlerini dışlayan kavramlar değil, birbirini yönlendiren etkileyen kavramlardır. Temiz siyaset arayışı her şeyden önce siyasetçilerin siyasi etkin kuralları çerçevesinde eylem ve davranışlarını gerçekleştirmesini öngören bir arayıştır. Siyasetçilerin ve bizlerin yükümlü olduğumuz görev ve sorumlulukları ahlâkî kurallar normlar çerçevesinde yerine getirmemizi ve bir ödev ahlâkına sahip olmamızı öngören bir arayış biçimidir. Yolsuzluk, rüşvet, yozlaşma, insan kayırmacılığın yerine, dürüst, samimi, ciddi ve sahip olduğumuz görev ve sorumluluklarımızın farkında olmamızı öngören bir siyaset anlayışıdır. Bu siyaset anlayışının yaşam felsefesi en yüksek iyiye erişme mücadelesidir. *İyiye ulaşmanın* yollarını ve kurallarını açıklığa çıkarmaya çalışan bir siyaset anlayışıdır. Maalesef siyasal yozlaşmaların türleri, nitelikleri ve boyutları her geçen gün artmaktadır. Siyasal karar alma sürecinde yaşanan siyasal kirlilikler ciddi ve tehlikeli boyutlara ulaşmış durumdadır. Siyasal ahlâkın bozulması, siyasal yozlaşmaların giderek artması toplumun tüm katmanları üzerinde etkili olmaktadır. İşte temiz siyaset arayışı bu siyasal kirliliklerin ortadan kaldırılmasını öngören ve siyasal ahlâkı yeniden düzenlemeye çalışan bir siyaset anlayışıdır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu son bölümde araştırmada ulaştığım sonuçları Coşkun Can Aktan'ın bakış açısından öz olarak sunacağım. Değişim sürecine bağlı olarak devlet görev ve fonksiyonları yazara göre, yeniden *tammlanmalı* ve devletin sahip olduğu güç ve yetkilerin Anayasal ve yasal kurallar çerçevesinden *sınırlandırılması* gerekiyor. Devletin güç ve yetkileri büyük ölçüde sivil toplum örgülerine devredilmeli ve *merkezi sistem* yerine *yerel sisteme* (Adem-i Merkeziyetçilik) önem verilmelidir. Devlet bireysel hak ve özgürlüklerinin korunduğu sosyal hizmet ve yardımlarının gerçekleştirildiği bir *sosyal kurum* haline gelmelidir. Yönetimde ancak bu fonksiyonlar yerine getirildiğinde temiz bir toplum ve siyasetten bahsedilebilir. Çünkü temiz siyaset bunu gerektirir. Temiz siyaset temiz topluma ihtiyaç duyar.

Bilgiye dayalı sivil toplum kuruluşları oluşturmak, bu tür kuruluşlarla işbirliğine yönelmek, bilimsel tutum ve yaklaşımda olmak, yani *bilgiyi ön plana* çıkarmak veya birkaç konuda uzman olmak, profesyonel kadroya sahip olmak, şeffaf ve yaptığı tüm çalışmaları topluma mal etmeye çalışmak gerekir. Ancak bu şekilde toplum ve devlet uyumlu bir şekilde devam ettirilebilir ve meydana gelen değişmelere ayak uydurabilir, bilgi çağını yakalayabilir. Yoksa siyasi yozlaşma, rüşvet, kişileri kayırma, rahat sağlama o ülkedeki çeşitli projelerin sağlıklı işlemesini ve toplumsal yararını engeller.

İşte bu bağlamda, bilgiye dayalı ve toplum tarafında kabul görmüş sivil toplum örgütleri hem toplumun doğru bilgilendirmesinde hem de siyasi etik normlarının işletilmesinde çok önemli bir işlev üstlenmelidir.

Aktan'ın deyişiyle; tüm kamu kurum ve kuruluşlarında insan ve sistem kalitesini iyileştirmeye yönelik *toplum kalite yönetimi* uygulanmalıdır. Tüm dünyada hızla yaygınlaşan bu reform kamu sektöründe kapsamlı olarak uygulanmasına en kısa zamanda başlanmalıdır. Kamu sektöründe toplam kalite yönetimi çalışmalarını izlemek ve yapılan çalışmaları desteklemek amacıyla devlet enstitüsü adı altında bir kurum oluşturmalıdır. Ancak bu uygulamalar yapıldığında devlet ve toplum çağın gerekliliğine göre yeniden yapılandırılır ve oluşturulur.

21. yy.da tüm toplumsal dönüşüm projelerinin en kısa zamanda ve süratle gerçekleştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Her geçen gün, bizlerin ve gelecek kuşakların aleyhine işlemektedir. Siyasal ve ekonomik sistemden başlayarak tüm devlet yönetimini, yapı ve süreçleri titizlikle yeniden inşa edilmelidir. Ciddi samimi ve kararlı adımlarla bu değişimin gerçekleştirilmesi hayatidir.

Toplumsal dönüşümü uygulayabilmek için tüm bireylerin ve tüm toplumsal katmanların gücüne ve katkısına ihtiyaç bulunmaktadır. Bu siyasette yeniden yapılanma projesidir. Böylesine bir proje *Temiz Toplum* ve *Temiz Siyaset* için kaçınılmazdır. Kanaatimce *temiz toplum* ve temiz siyaset arayışı içerisinde olan ülkemizde yapılması gereken de budur. Siyasette ya da kamu yönetiminde yeniden yapılanma *reformu* mutlaka gereklidir. Devlet ve toplum ancak bunları gerçekleştirdiğinde bir arada uyumlu bir şekilde ilerleyebilir.

Aktan'ın görüşlerinin köklü zihniyet değişimlerini gerektirdiği açıktır. Ancak bunun siyasi mekanizmayı elinde bulunduranların etik kaygısı neticesinde hayata geçirilebileceği unutulmamalıdır.

* Dokuz Eylül üniversitesi (İzmir) İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde öğretim üyesi olan ve bu güne kadar birçok önemli çalışma yapan, Prof. Dr. Coşkun Can Aktan 1963 yılında doğdu. Lisans öğrenimi Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde tamamlandı. Doktora tez çalışmalarını ABD'de Kamu Tercih Araştırma Merkezinde (Center For Study of Public Choice, George Mason University) sürdürdü. Aynı araştırma merkezinde 1994-1995 akademik yılında misafir araştırmacı olarak çalıştı. Edinburgh Üniversitesi, Uluslararası Sosyal Bilimler Enstitüsünde (İskoçya Birleşik Krallık) ve Albet Ludwigs üniversitesi (Freiburg Üniversitesi), Ekonomi Politikası Enstitüsünde (Almanya) misafir araştırmacı olarak bulundu. Halen Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde Profesör olarak görev yapmaktadır. Uluslar arası Karadeniz Üniversitesinde (Tiflis Gürcistan) "Bilim Kurulu Üyesidir", ve bu üniversitede "Misafir Öğretim Üyesi" olarak dersler vermektedir.

Eserleri

Yazar; ekonomi, hukuk yönetim, devlet ve politika, dinler, eğitim; araştırma, tarih, felsefe ve sosyoloji alanlarında birçok ilmi çalışma yapmış ve araştırma makaleleri yayınlamıştır. Yazarın toplanabilir yayınlarını iki başlık adı altında sunacağım:

A) Kitapları: Yazarın belli başlı yayınlanan kitapları şunlardır:

1. *Kirli Devletten Temiz Devlete*, Yeni Türkiye yayınları, Ankara, 1999.
2. *Müdahaleci Devletten Sınırlı Devlete*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999.
3. *Toplumsal Dönüşüm ve Türkiye*, Milliyet Yayınları İstanbul, 1999.
4. *Haklar ve Özgürlükler Antolojisi*, Hak İş Sendikaları Konfederasyonu, Ankara, 2000.
5. *Ahlâki Yeniden Yapılanma Toplam Ahlaka Doğru: 3-Siyasal Ahlak İstanbul Arı Düşünce ve Toplumsal Gelişim Derneği; 1999.*
6. *Kanun Devleti Değil Hukuk Devleti Olmalıyız*, Yeni Türkiye Yayınları, 1998.
7. *Türkiye Dünya'nın Neresinde?*, İzmir Egaid Yayınları, 1999.
8. *Politik Yozlaşma ve Kleptokrasi*, İstanbul, 1992. AFA Yayınları
9. *2000'li Yıllarda Yeni Yönetim Teknikleri: 2-Stratejik Yönetim* İstanbul Genç İş Adamları derneği, 1999.
10. *Nasıl bir Para Sistemi? Parasal Disiplin ve Parasal İstikrar için Alternatif Öneriler*, İstanbul; İMKB; 1998.
11. *Değişim ve Devlet*, Ankara; TİSK, 1998.
12. *2000'li Yıllarda Yeni Yönetim Teknikleri: 1-Değişim Mühendisliği* İstanbul Genç İş Adamlar Derneği, 1999.
13. *21.Yüz Yıl için Yeni bir Devlet Modeline Doğru: Optimal Devlet/İstanbul; 1995.*
14. *Temiz Toplum ve Temiz Siyaset*, İstanbul; 1994, Türkiye Yayınları
15. *Değişim ve Yeni Global Yönetim*, İstanbul, MESS Yayını, 1997.
16. *Anayasal İktisat*, İzci Yayınları, 1998, İstanbul.

KAYNAKÇA

- AKTAN, Coşkun Can, *Ahlaki Yeniden Yapılanma Toplam Ahlaka Doğru: 3-Siyasal Ahlak, Arı Düşünce ve Toplumsal Gelişim Derneği*, İstanbul, 1999 (a).
_____, Coşkun Can, *Kirli Devletten Temiz Devlete*, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 1999 (b).